

Юрій ДАНИЛЕЦЬ

НОВІ ДОКУМЕНТИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПИСКОПА ВЕНІАМІНА (ФЕДЧЕНКОВ) НА ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ У 1923-1924 рр.

Після Першої світової війни на Підкарпатській Русі розпочалася розбудова управлінських структур православної церкви. Під час румунської окупації краю представники православного духовенства вели переговори з Румунською православною церквою, яка обіцяла заснувати в Мараморош-Сиготі православний вікаріат. У лютому 1920 р. представник православних громад Іван Мондич виїздив до Сербії, де зустрічався з митрополитом Євлогієм (Георгієвський). Останній відмовився прийняти закарпатських православних під свою юрисдикцію, обумовлюючи рішення тим, що на територію колишньої Австро-Угорщини поширювалася канонічна влада Сербської православної церкви (далі СПЦ).

У серпні 1920 р. була відряджена православна делегація до президента Чехословаччини Томаша Масарика. Православні делегати просили президента дати дозвіл на організацію на Підкарпатській Русі православної церкви сербської юрисдикції. Після зустрічі з президентом п'ятеро осіб виїхало до Югославії, де зустрілися з головою Священного Синоду СПЦ митрополитом Димитрієм (Павлович). Вже 21 серпня 1920 р. на Підкарпатську Русь, з метою вивчення ситуації, приїхав єпископ Нішський Досифей (Васич)¹. Він відвідав Ужгород, Мукачево, Великі Лучки, Хуст та Ізу, де служив літургію у супроводі декількох священників й великої кількості вірників². Наприкінці серпня 1920 р. єпископ виїхав до Белграду у зв'язку з початком роботи Архієрейського Собору³. 1 грудня 1920 р. Священний Синод СПЦ прийняв рішення про призначення на Підкарпатську Русь свого делегата – єпископа Досифея (Васич). Таким чином, з цього часу слід розглядати розбудову сербської юрисдикції на Підкарпатській Русі.

Біографічна довідка

Досифей (в миру Драгутін Васич) народився 5 грудня 1887 р. у Белграді в родині чиновника. Освіту здобував у гімназії та духовній семінарії у Белграді. У 1900-1904 рр. навчався у Київський духовній

академії, яку закінчив з ступенем магістра богослов'я. Після цього продовжив студії у Берліні, Лейпцигу, Сорбоні та Женеві, де вивчав філософію і теологію. У 1907 р. Драгутін вступає до богословської семінарії Св. Савви в Белграді, тут же прийняв чернецтво. У травні 1913 р. Архієрейський Собор СПЦ обрав Досифея (Васич) єпископом Нішським, 25 травня цього ж року він прийняв архієрейський сан.

У 1915 р. внаслідок Першої світової війни Нішська єпархія була окупована, а єпископ Досифей (Васич) інтернований. Після звільнення у 1918 р. зайняв пост голови Архієрейського Собору, брав участь в переговорах з Константинопольською патріархією про відновлення патріаршества в Сербії. У 1921-1926 рр. як делегат СПЦ керував православними приходами на Підкарпатській Русі, сприяв встановленню сербської юрисдикції в Чехії та Моравії. Наприкінці березня 1921 р. владика Досифей (Васич) приїхав до Чехії, де організовував церковне життя, а літом 1921 р. вперше прибув на Підкарпатську Русь. 19 серпня 1921 р. в с. Іза Хустського округу відбувся Перший Собор православних громад краю, де Досифея офіційно обрали єпископом Карпаторуським. Єпископ Досифей активно взявся за справи довіреної йому єпархії, в першу чергу він за допомогою буковинського священника Касяна Богатирця розробив статут православної церкви в Чехословаччині, який подав на затвердження уряду у листопаді 1921 р.

У зв'язку з тим, що єпископ Досифей керував єпархією в Сербії та допомагав у становленні єпископської кафедри в Чехії, Моравії та Сілезії, йому часто доводилося залишати Підкарпатську Русь. Так, наприкінці серпня 1921 р. він покидає єпархію і повертається у листопаді того ж року. У січні 1922 р. єпископ Досифей брав участь у роботі міжнародної конференції в Женеві. В середині 1922 р. за ініціативи єпископа Досифея у м. Хуст було створено Єпархіальну раду на чолі з ігуменом Олексієм (Кабалюк), яка керувала церковни наслідок створення в Чехословаччині на противагу сербській юрисдикції константинопольської, серед православних громад визник розкол. У червні 1924 р. єпископ Досифей на зборах в Хусті приєднав значну частину духовенства під омофор СПЦ. Нездатність церковних властей на рівні патріархів вирішити питання юрисдикції в Чехословаччині змусило втрутитися у цей процес державну владу, внаслідок чого уряд ЧСР змушений був офіційно визнати владу СПЦ на своїй території. Активна діяльність єпископа Досифея в Чехословаччині спрямована на утвердження та поширення православної церкви стала причиною його конфлікту з вищою владою в Празі, яка сприяла його відкликанню наприкінці 1926 р. з її території.

У 1931 р. внаслідок створення Загребської єпархії СПЦ Архієрейський Собор призначив єпископа Досифея митрополитом Загребським. Під час хвороби сербського патріарха Варнави (Росич) митрополит Досифей керував справами СПЦ, а в 1938 р. очолював Белградсько-Карловацьку архієпископію. Після початку Другої світової війни митрополит Досифей був заарештований хорватським фашистами-усташами й утримувався в загребській в'язниці, де його піддавали катуванням. Помер від нанесених раніше травм 13 січня 1945 р. в белградському Введенському монастирі, де і похований⁴.

Однак канонічність сербської юрисдикції на Підкарпатській Русі була поставлена під сумнів константинопольським та московським патріархом ще напередодні Першої світової війни. Ряд священників та монахів були висвячені в монастирях Росії та Константинополя⁵. Крім того, константинопольський патріарх Іоаким III у 1910 р. призначив екзархом у Галичині й Угорській Русі архієпископа Антонія (Храповицький)⁶. Сучасники пояснювали діяльність патріарха тим, що СПЦ не могла виконувати своїх функцій у зв'язку з жорстким контролем австро-угорської влади і, таким чином, залишила напризволяще православний рух в Угорській Русі⁷.

В той же час у Чехословаччині серед католицького духовенства виникає реформаторська фракція, яка вийшла із підпорядкування Ватикану. 8 січня 1920 р. було проголошено про створення Національної Чехословацької церкви. На чолі цього руху стали доктор богослов'я Карл Фарський та Матей Павлік. У січні 1921 р. собор нового релігійного напрямку прийняв рішення про прийняття православного віровчення, а Матея Павліка в Белграді було висвячено в єпископи з іменем Горазд⁸.

Ще в 1920 р. у Празі адвокат Мілош Червінка реорганізував товариство «Православна бесіда» у «Православну Чеську релігійну громаду», статuti якої затвердила 31 березня 1922 р. чехословацька влада⁹. Члени цієї православної громади визнавали верховенство СПЦ, але прагнули мати свого єпископа. 15 червня 1922 р. вищезгадана православна громада на загальних зборах обрала єпископом для території Чехії, Моравії та Сілезії архімандрита Савватія (Врабец). 30 серпня 1922 р. Міністерство шкіл і народної освіти затвердило рішення зборів¹⁰. Цього ж дня було розіслано листи до константинопольського патріарха Мелетія (Метаксакис), сербського патріарха Димитрія (Павлович), голови РПЦЗ митрополита Антонія (Храповицький), керуючого РПЦ в Західній Європі митрополита Євлогія (Георгієвський). Від двох останніх Савватій (Врабец) отримав вітальні телеграми¹¹.

Члени «Православної Чеської релігійної громади» звернулися до сербського патріарха з проханням висвятити Савватія єпископом.

Синод сербської церкви відповів, що не вважає можливим поставляти окремого єпископа для невеликої празької парафії. У свою чергу, Савватій (Врабец), заручившись підтримкою жителів 28 сіл Підкарпатської Русі, подав 30 грудня 1922 р. прохання про хіротонію до Константинополя¹². Константинопольський патріарх Мелетій (Метаксакис), не знаючи дійсного стану справ, 4 березня 1923 р. висвятив Савватія в архієпископи з титулом «архієпископ Празький і всієї Чехословаччини»¹³. Через два дні, 6 березня 1923 р. було видано томос, який затвердив вище наведене призначення¹⁴.

Згідно з розпорядженням патріарха Мелетія на території Чехословаччини мали утворюватися три єпархії: Празька, Моравська та Підкарпатська. Про видання томосу було повідомлено офіційним листом митрополита Антонія (Храповицький), а 1 червня 1923 р. його прийняв до відома архієрейський собор РПЦ. Сербський Синод виразив рішучий протест проти дій константинопольського патріарха¹⁵. Таким чином, на території Підкарпатської Русі дві юрисдикції: сербська та константинопольська.

Серед сучасних вчених панує думка, що діяльність Савватія (Врабец) фінансувалася чехословацьким урядом. М. Палінчак та ігумен Гаврііл (Кризина) стверджують, що Савватій (Врабец) отримав з рук Гірса, помічника Е. Бенеша, паспорт і 12 000 кч на дорогу в Константинополь¹⁶. За спогадами єпископа Горазда (Павлік) президент ЧСР Т. Масарик під час аудієнції у 1923 р. умовляв його вийти з-під юрисдикції СПЦ і визнати константинопольську юрисдикцію¹⁷.

Біографічна довідка

Савватій (в миру Антон-Генріх Врабец) народився 3 лютого 1880 р. в Празькому Жижкові. Закінчив технічне реальне училище в Каролініцах. У 1900 р. вступає до Уфимської духовної семінарії. У 1902 р. прийняв чернецтво з іменем Савватій. У 1902 р. рукоположений у диякона, а в 1907 р. - в сан священика. У 1907 р. закінчив Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я та був призначений духівником для чеських вірників на Волині.

З 1909 р. працює в духовній семінарії в Кльовані. У 1911 р. розведений у сан ігумена та призначений ректором семінарії. У 1914 р. - архімандрит. Під час Першої світової війни служить місіонером в чеській сухопутній армії на Волині. У 1919 р. - настоятель монастиря в Мельцах, а в 1920 р. - адміністратор Ковельського району та ректор духовної семінарії в Холмі.

4 березня 1923 р. висвячений константинопольським патріархом Мелетієм IV (Метаксакис) в архієпископа «Празького и всіа Чехословаччини». Проводив місіонерську роботу на Підкарпатській Русі. У 1939 р. здійснив паломницьку подорож в Константинополь та на гору Афон.

У 1940 р. архієпископ Савватій призначив адміністратором для православних Угорщини Михайла Попова. Брав участь у висвяченні єпископа Іларіона (Огієнко) для УАПЦ. Заарештований німцями у 1942 р., перебував в ув'язненні в Дахау до 1945 р. Після повернення до Праги до архієрейських обов'язків не допускався. Помер 14 грудня 1959 р.¹⁸

Перші контакти окремих закарпатських священиків та мирян з архієпископом Савватієм розпочалися у 1922 р. Вже 1 березня 1922 р. у с. Бедевля Тячівського округу відбулися збори духовенства та вірників під керівництвом секретаря архієпископа Савватія (Врабец) – Мілоша Червінки¹⁹. Ієромонах Матфей (Вакаров) – прихильник сербської юрисдикції, намагався протидіяти роботі зборів. Проте організатори зібрання склали декілька екземплярів протоколу, який підписали представники з 18 сіл: Копашнова, Тереблі, Чумальова, Буштина, Стеблівки, Сокирниця, Крайникова, Новобарова, Бедевлі, Грушова, Тернова, Ганичів, Нересниці, Дубового, Вільхівців, Данилова та інших. Серед підписів фігурують імена священиків Георгія Кенеза, Івана Гайдуря, Георгія Чопика, Івана Баби́ча, Андрія Рацина, ієромонахів Йова (Войтишин) та Досифея. Головний підсумок зборів – невизнання сербської юрисдикції та вимога висвячення нового єпископа для Підкарпатської Русі. Копії протоколів були направлені президенту ЧСР, міністру закордонних справ, константинопольському та сербському патріархам²⁰.

У вересні 1923 р. архієпископ Савватій (Врабец) особисто приїхав на Підкарпатську Русь. З 13 по 22 вересня він побував в Ужгороді, Дубовому, Калинах, Вільхівцях, Нересниці, Тереблі, Углі, Копашнові, Бедевлі, Буштині, Воловому, Руському, Чопівцях²¹.

Архієпископ Савватій (Врабец) «під час подорожі намагався переконати православних вірників, щоб вони спокійно сприймали нові церковні розпорядження. Якщо вони стануть членами самостійної чеської єпархії, то можуть надіятися на допомогу влади»²². У одному із звітів жандармського начальника зазначалося, що «у промові сказав Савватій про те, що будь-яке насильство є явищем негативним і закликав, щоб від усяких релігійних виступів трималися оддалік»²³. Для керівництва православними приходами архієпископ Савватій (Врабец) створив Єпископську раду в Буштині під керівництвом протоієрея Івана Чернявіна.

Щоб виконати положення томосу від 6 березня 1923 р. та поширити свій канонічний вплив на територію Підкарпатській Русі, архієпископ Савватій (Врабец) запросив до себе помічником севастопольського єпископа Веніаміна (Федченков).

Біографічна довідка

Митрополит Вениамин (Федченков).

Фотография 1920 года.

Фото з сайту: URL: <http://foto-history.livejournal.com/923887.html>

Веніамін (в миру Федченков Іван Афанасійович) народився 12 вересня 1880 р. в Тамбовській губернії. У 1903 р. закінчив Тамбовську духовну семінарію. У 1907 р. закінчив Санкт-Петербурзьку духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я. 26 листопада 1907 р. прийняв чернецтво, а 3 грудня рукоположений в ієродиякона і 10 грудня – в ієромонаха.

У 1907-1908 рр. був професорським стипендіатом духовної академії по кафедрі Біблійної історії. У 1908-1910 рр. особистий секретар архієпископа Фінляндського Сергія (Страгородський). 1910-1911 рр. – виконував обов'язки доцента по кафедрі Пастирського богослов'я, гомілетики і аскетики в тій же духовній академії. 3 15 листопада 1911 р. – інспектор

Санкт-Петербурзької духовної семінарії. 21 грудня 1911 р. призначений ректором Таврійської духовної семінарії, 26 грудня зведений в сан архімандрита. З 26 серпня 1913 р. по 1917 р. ректор Тверської духовної семінарії. У 1917-1918 рр. був членом першого Московського собору. У 1918 р. обраний членом Херсонського Церковного Собору від навчальних закладів, монастирів і як заступник архієрея. У 1917-1919 рр. – ректор Таврійської духовної семінарії по виборам корпорації. У 1919 р. читав лекції в Таврійському університеті по кафедрі богослов'я.

10 лютого 1919 р. хіротонісан в єпископа Севастопольського, вікарія Таврійської єпархії. У 1919-1920 рр. – єпископ армії і флоту на півдні Росії та член Синоду вищого церковного управління. У 1920 р. призначений від Синоду в Раду міністрів при генералі Врангелі.

У листопаді 1920 р. евакуювався закордон. Проживав у Константинополі, Болгарії, Сербії та інших західноєвропейських державах. Був головою перед соборної ради в Константинополі напередодні створення Карловацького Собору. У 1922 р. заснував у Сербії монастир Петковіце, де зібрав чимало російських ченців.

У 1923-1924 рр. був єпископом на Підкарпатській Русі, в якості вікарного архієрея архієпископа Савватія (Врабец). У 1924-1925 рр. повернувся в Сербію, де працював законовчителем Руського Донського кадетського корпусу. У 1925-1927 рр. перебував у Парижі при митрополиті Євлогії (Георгіївський), працював інспектором і викладачем к Богословському інституті ім. Сергія Радонежського.

У грудні 1927 р. ввійшов до кліру Московської патріархії. У 1929-1930 рр. знову перебував у Парижі, але у зв'язку з розривом зв'язків Євлогія з Москвою організував у Парижі й інших містах громади Патріаршої православної церкви. У 1931 р. – настоятель Патріаршої церкви в Парижі. 19 квітня 1932 р. зведений у сан архієпископа. У 1933 р. – керуючий єпархією у США. 22 листопада 1933 р. призначений екзархом Руської православної церкви в США – архієпископом Алеутським і Північно-Американським. 14 липня 1938 р. отримав сан митрополита. У 1945 р. повернувся до Москви, а 1946 р. отримав радянське громадянство. 21 серпня 1947 р. призначений на Ризьку єпархію в Латвію.

27 березня 1951 р. призначений митрополитом Ростовським і Новочеркаським. 28 листопада 1955 р. – митрополит Саратовський і Балашовський. З 26 грудня 1957 р. митрополит Саратовський і Вольський. У 1958 р. звільнений на пенсію з перебуванням у Псковсько-Печерському монастирі. Помер 4 жовтня 1961 р.²⁴

Призначення російського єпископа викликало підтримку місцевого закарпатського духовенства. Єпископу Веніаміну (Федченков), за невеликий проміжок часу, вдалося прихилити до себе чимало священиків сербської юрисдикції. Про це свідчить лист групи священиків: Степана Гриня, Михайла Стойки, Георгія Бедзіра, Михайла Розмана, Степана Багана, ієромонахів Йова (Войтишин), Боголіпа (Церковник) та інших від 28 вересня 1923 р. до сербського патріарха Димитрія (Павлович). Духовенство повідомляло, що більшість населення Підкарпатської Русі підкорилося томосу патріарха Константинопольського і прийняло архієпископа Савватія (Врабец). У листі також виражалася надія, що після призначення архієпископом Савватієм на Підкарпатську Русь єпископа Веніаміна (Федченко) його в найближчому часі визнають всі священики²⁵. «Теперь наши и народные ожидания сбылись. Архиепископ Савватий посетил Карпатскую Русь вместе с преосвящ. Вениамином для устройства нашей церковной жизни. Весь народ и

більшість духовенства з надзвичайною радістю і світлими надіями зустрічало своїх єпископів, впевнені, що разом з приїздом святих настане початок будівництва церкви і закінчиться важке і безглузде становище, яке далі терпіти стало неможливо»²⁶.

Однак, не всі сподівання духовенства виправдовувалися. З анонімного джерела від 22 листопада 1923 р. довідуємося, що Центральний православний комітет в Ужгороді не визнав єпископа Веніаміна (Федченко), а його голова Володимир Гомічков заявив: «Наш єпископ Досифей. До Веніаміна не маємо ніяких справ, його прислала нам Прага. Якщо його визнаємо своїм єпископом, то між католиками і нами стільки було б різниць, що їм Рим, а нам Прага присилає єпископів»²⁷.

До ужгородської та ще кількох православних церков єпископу Веніаміну (Федченко) не дозволили ввійти. У одному селі він запросив для допомоги навіть жандармів, але вірники не підкорилися. Це ж джерело характеризує єпископа Веніаміна (Федченко) наступним чином: «Єпископ Веніамін, який емігрував сюди із Севастополя, переслідуваний більшовиками, уже цілком людина влади і між православними представляє чеські інтереси»²⁸.

1 листопада 1923 р. єпископ Веніамін скликав в Ужгороді зібрання духовенства, на якому були присутні близько 150 делегатів. На зборах були присутні віце-губернатор Петро Еренфельд, референт Йозеф Пешек, архімандрит Олексій (Кабалюк) та приблизно 50 священників. Головне питання, що розглядалося учасниками зібрання, – це статут православної церкви константинопольської юрисдикції в Чехословаччині. Статут не був підтриманий більшістю делегатів у зв'язку з тим, що передбачав суттєвий контроль держави над церквою. Крім того, обговорювалися питання підготовки священників, діяльності храмів тощо»²⁹.

Однією з найбільших проблем православної церкви у 1920-х рр. була підготовка богословських кадрів. 23 січня 1923 р. Шкільний Реферат Цивільного управління Підкарпатської Русі видав розпорядження за № 1360/23, яке стосувалося відкриття пастирсько-богословських курсів³⁰. Ідею відкриття цих курсів активно підтримав єпископ Веніамін (Федченко). У газеті «Православний вісник» він писав: «Нам неотложно нужна школа для воспитания и образования кандидатов во священники. Православные люди все больше и больше повертаются в свою веру. Теперь уже на Карпатской Руси до 50 православных священников. Но это мало. Нам нужно воспитывать своих местных пастырей: они и дух народа знают лучше; они и языком говорят местным, понятным»³¹. На вищезгаданих зборах духо-

венства в Ужгороді 1 листопада 1923 р. було прийняте рішення про відкриття такої школи. Богословську курси були засновані в с. Буштино Тячівського округу під керівництвом протоієрея Іоанна Чернявіна. Вони мали кількомісячний курс навчання, на який приймали осіб не молодших 17 років³². Перші такі курси були проведені з 18 лютого по 20 вересня 1923 р.

Єпископ Веніамін (Федченко) намагався також припинити релігійну боротьбу греко-католиків та православних за храми та церковне майно. За повідомленням ужгородської газети «Русин», 28 листопада 1923 р. він відвідав греко-католицького єпископа Антонія (Папп). Розмова між ними тривала дві години та стосувалася створення спільної комісії для вирішення питання про перерозподіл церков. Однак, єпископ Антоній (Папп) не пристав на згадану пропозицію³³.

Про підтримку архієпископа Савватія (Врабец) керівниками Карловацького собору свідчить лист єпископа Веніаміна (Федченко) до священника Георгія Кениза від 14 березня 1924 р. «От митрополита Антония я получил письмо – храню его. Он пишет, чтобы мы непременно, без всякого колебания: 1) Отстаивали Церковную нашу свободу от вмешательства посторонней мирской власти; а потому без разрешения Вселенского Патриарха ничего бы не делали. 2) Чтобы мы держались единения с Цареградом и архиепископом Савватием. 3) А самостоятельность в наших карпаторусских делах будет»³⁴.

Під тиском уряду Югославії чехи були змушені признати СПЦ у свої кордонах. Визнання урядом ЧСР сербської юрисдикції викликало відповідну реакцію у єпископа Веніаміна (Федченко). Він 20 березня 1924 р. скликав збори православного духовенства у Хусті, де обговорювалося питання визнання чехами сербської юрисдикції та функціонування константинопольської юрисдикції у нових умовах³⁵.

Уряд також припинив фінансування діяльності єпископа Веніаміна (Федченков) на Підкарпатській Русі. Про це свідчить його лист до священника Георгія Кениза, де він скаржився, що не отримує коштів на утримання³⁶.

18 квітня 1924 р. у Мукачеві єпископу Веніаміну (Федченко) вручили документ, згідно якого, за розпорядженням Міністерства закордонних справ, він мав виїхати до Праги. Після цього випадку єпископ Веніамін залишив республіку і виїхав до Франції³⁷. У своїх листах він пояснює причину його усунення з Підкарпатської Русі: «Причина та, о которой писали в газетах давно: соглашение между сербами и чехами в Белграде в январе»³⁸.

Таким чином, перебуваючи на Підкарпатській Русі єпископ Веніамін (Федченко) намагався впорядкувати релігійне життя православних громад та підняти освітній рівень духовенства. Однак, став-

ши заручником складної міжнародної ситуації, змушений був виїхати за межі республіки.

Документи

Подані в даній публікації документи характеризують єпископа Веніаміна як людину, яка відстоювала інтереси православних та намагалася вирішити їхні проблеми законним шляхом. Разом з тим, єпископ не боявся відкрито критикувати празький уряд за непослідовну політику щодо вирішення релігійного питання.

№ 1

Лист єпископа Веніаміна (Федченков) до віце-губернатора Підкарпатської Русі в Ужгороді

15 жовтня 1923 р.
Ужгород

Управляющий
Православной Церковью
на Карпатской Руси

Ваше Превосходительство!

Я дважды уже объехал Карпатскую Русь, посетив почти все православные села. И пришел к следующим общим выводам.

1. Карпаторусский народ (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*) от нас, епископов и от вас, мирских начальников, и вообще от всего Чешского Правительства ждет прежде всего справедливого (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*) отношения в его стремлении к православию (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*), которое исповедали его прадеды.

Это стремление к Православной Церкви стихийное (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*), и его не только незаконно по законам Республики задерживать, ибо дана свобода веры; но и невозможно, ибо этого желает сам народ без всякой агитации и даже вопреки множеству препятствий. А как христиане мы скажем, что всякий, кто ставит эти препятствия, творит грех пред Богом.

2. Поэтому мое глубокое убеждение, что Чешскому Правительству должно идти навстречу народу (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*) карпаторусскому в его стремлении к православию. И я могу уверить, что в таком случае народ будет искренно расположен к Правительству (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*) и будет одной из самых крепких частей Чешско-Словенской Республики даже в политическом отношении. Это для меня несомненно. И я настаиваю на этом со всей силой. В противном случае Чешское Правительство будет создавать сначала скрытого, а после и явного противника. История же Австрийской империи, насильовавшей славян, в частности и чехов, показывает, к каким результатам приводит политика насилия над народом.

3. И для Чешского Правительства пока еще не трудно привлечь симпатии карпаторусского народа; ибо народ сам, добровольно соединился с родной славянской державой. И конечно, в том нет сомнения, что присоединение его ко всякой иной соседней державе не могло (нідкресл. *сп. Веніаміном – Ю.Д.*) дать ему того доброго, которое он видит в Чешско-Словенской Республике. Но народ желает и еще большего, еще лучшего (нідкресл. *сп. Веніаміном – Ю.Д.*). И он на это надеется.

4. И в этой надежде укрепляем его и мы. Мы говорим, как это Ваше Превосходительство и лично слышали от меня при народе в Нереснице, что Чешское Правительство готово идти навстречу народу. Это и Вы открыто говорили ему в храме.

Но невозможно сразу делать все (нідкресл. *сп. Веніаміном – Ю.Д.*); ибо есть еще целый ряд и юридических, и практических препятствий. Необходимо потерпеть еще немного. И положение постепенно улучшится.

Народ нас и Вас пока слушает, ждет, терпит и надеется.

5. А терпеть ему приходится очень много (нідкресл. *сп. Веніаміном – Ю.Д.*). Целый ряд препятствий, обид, притеснений, арестов, тюремных заключений, побоев, ран, изгнаний, издевательств – все это православный народ терпит, терпит и терпит.

И если где встречаются факты противоположного свойства, то они объясняются часто крайнею и очевидною несправедливостью закона и жизни. Я при сем прилагаю ряд фактов подобных несправедливостей, прося Вашего заступничества и правосудия.

Мы убеждаем, и даже весьма усиленно и постоянно, чтобы все было по закону и кротко (нідкресл. *сп. Веніаміном – Ю.Д.*). И нас еще слушают и терпят. Но именно это терпение и должно заставить нас и Вас делать все возможное, чтобы чаша терпения не переполнилась и нам не перестали уже верить совсем. А теперь народ в массе верит еще и надеется. Вы сами были свидетелем этого в Нереснице. И моя мольба прежде всего и конкретно (нідкресл. *сп. Веніаміном – Ю.Д.*) заключается в том, что Вы и мы должны удовлетворять справедливые желания православных людей до крайней возможности (нідкресл. *сп. Веніаміном – Ю. Д.*), на что и надеемся.

Вашего Превосходительства богомолец и покорный слуга
епископ Вениамин³⁹.

Приложения к письму:

Приложение № 1.

В с. Ильнице.

1. Две церкви и обе во власти униатов; между тем, православных в селе 3000 человек, а униатов около 200.

Теперь запрещено подходить к церкви даже на 100 шагов. И когда я служил утрению около стен церкви, пришел жандарм, накричал на нас за то, что я не попросил у него письменного запрещения, перервал службу. Но мы послушали представителя законной власти и ушли служить литургию за 200 метров под деревом. Хорошо, что не было уже дождя в это время.

Далее идет зима. Служить негде. Школа занята. Народ терпит и плачет.

Умоляю Вас добиться, чтобы одна церковь была немедленно предоставлена православным, хотя бы не юридически пока, и как временная административная мера.

2. В этом же селе на Воздвижение жандармы силою изгоняли из храма православных, по указанию униатов, когда они пришли в церковь во время униатской службы.

3. Одного крестьянина, защищавшего права православных, даже травили собакой.

4. Теперешнего церковника обзывали «злодеем», говоря, что он якобы укрыв ключ; а между тем ключ был у фарара.

5. Арестованы и сидят в заключении за православное дело, за то, что настойчиво противились жандармам: а) Жидик Василий и б) Булатко Василий.

Чрезвычайно и прежде всего (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*) прошу предоставить одну церковь в распоряжение православных; а затем и освободить арестованных.

Епископ Вениамин⁴⁰.*Приложение № 2.*

с. Прислоп и Торун Мараморошской жупы.

Село Прислоп и Торун почти сплошь православное. Униатских номеров было только 3. Сначала отдали им церковь; а потом снова отобрали.

Просят возвратить.

Епископ Вениамин⁴¹.

Приложение № 3.

с. Терново Мараморошской жупы.
Православных большинство. Церковь не дают ему.
Просят служить хотя бы в школе.
Прошу содействия.

Епископ Вениамин⁴².

Приложение № 4.

с. Новоселица Мараморошской жупы.
Православных – 370 дворов (номеров).
Униатов – 30.
Церковь одна.
Просят разрешения служить попеременно в одной церкви.

Епископ Вениамин⁴³.

Приложение № 5.

с. Чорный Поток Бережской жупы.
Ныне арестуют Ивана Цилье за то, что он собирал подписи о переходе в православие.
Прошу правды и защиты.

Епископ Вениамин⁴⁴.

Приложение № 6.

с. Унигово Мараморошской жупы.
Уже обещано было отдать старую церковь (новая у униатов).
Но досель не отдали.
Ваше Превосходительство сами взяли прошение в Нереснице у представителей Церковного комитета Униговского и обещали исполнить просьбу.

Епископ Вениамин⁴⁵.

Приложение № 7.

с. Осуй Бережской жупы.
Православных – 1643 человека.
Униатов – 83.
Церковь одна в руках меньшинства. Служили под деревом. И я там служил.
Нельзя ли служить в церкви попеременно?

Епископ Вениамин⁴⁶.

№ 2

*Лист єпископа Веніаміна (Федченков) до віце-губернатора
Підкарпатської Русі в Ужгороді*

19 жовтня 1923 р.
Ужгород

Управляющий
Православной Церковью
на Карпатской Руси

О необходимости улучшения
положения православных христиан
на Карпатской Руси и издании
дополнительного циркуляра
к № 4116/23 школьн. реферата

Господину вице-губернатору Карпатской Руси.

Положение православных христиан на Карпатской Руси ненормальное, тяжелое, несправедливое.

Я уже писал об этом доклад и вынужден снова писать. Факты при сем описываются мною особо.

Правительственная власть на метях, как главнотружнєные, так даже и жупаны, не идут навстрєчу законным и справедливым потребностям православных, даже и тогда, когда хотели бы того искренно.

Для них необходимо, чтобы из центра Карпатской Руси, от губернской власти в Ужгороде был издан соответствующий циркуляр в административном порядке. Циркуляр школьного отдела за № 4116/23 г. не достигает цели, не приводит к благим результатам. Например: в школьном отделе мне господин Пешек разьяснял, что на основании циркуляра № 4116 даже главнотружнєный может своею властью отдать один из двух храмов православным, или школу и т. д. Между тем, даже жупан Бережской жупы лично мне обьяснил, что своею властью он сделать этого не может, – что и подтвердил он мне приложенным здесь письмом. И понятно: в циркуляре № 4116 поставлены такие ограничительные условия, что они сводят все дело к нулю почти. А именно: а) необходимо, чтобы в селении осталось всего лишь 1 или 2 (*підкрєсл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*) (не более) униата; а если уже их 3, то против них не имеют силы и 3000, и 5000 православных. Конечно, всегда можно уговорить фарару 3 человека униата: церковника и его жену, и хотя бы свою прислугу; б) необходимо, чтобы было добровольное (*підкрєсл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*)

соглашение между сторонами; но стоит фарару попросить этих 3 не соглашаться, и дело разрушается; в) далее рекомендуется обращаться к высшей униатской власти в Ужгороде; но как же можно надеяться, чтобы униатский архиепископ шел навстречу православию, когда нас считают хуже, чем магометан?

Необходимо издать иной справедливый и имеющий силу (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*) циркуляр, дополнительно к №4116/23 г.

Управляющий православными церквями на Карпатской Руси епископ Вениамин⁴⁷.

Приложения к письму

Приложение № 1.

В с. Ильнице.

Согласно разъяснениям г. Пешека, я дал распоряжение Церковному комитету в с. Ильнице обратиться с просьбой (повторной) об открытии и использовании православными одной церкви (Новоселицкой, другая церковь стоит возле фары униатского священника), сначала к главнотружноту. В понедельник 2/15 октября, церковный комитет обращался; Главнотружнотый отказал и даже не написал об этом бумаги им. Затем вчера, 5/18 октября комитет дошел до жупана в г. Мукачеве, у которого был и я.

Жупан отказал, хотя и желает идти навстречу православным в их справедливых просьбах...

Теперь Церковный комитет чрез меня просит господина вице-губернатора сделать распоряжение о передаче Новоселицкой церкви в с. Ильнице в распоряжение православным (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*).

Подошла зима. Служить на открытом воздухе, как было доселе, невозможно. В с. Ильнице 3000 православных. В прошлое воскресенье у униатского священника в храме было лишь 6 человек.

Завтра я еду в с. Ильницу служить, потому прошу сделать распоряжение теперь по телеграфу и письменно со мной.

Епископ Вениамин⁴⁸.

Приложение № 2.

В с. Русском Бережской жупы.

Протоиерей о. Криницкий служит и в Русском и Чаповцах.

Теперь ему главнотружнотый грозит удалить его оттуда на основании «Закона».

Главнотружнотый в г. Мукачеве – родственник униатского высшего духовного лица в г. Мукачеве и живет даже (по сведениям моим) у него в церковном доме.

Мы, православные, будем терпеть, но я снова пишу представителю Чешского Правительства, что несправедливыми действиями власти подрывают авторитет Чешско-Словенской Республики в Карпатской Руси (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*).

Вчера мне заявляли, что иногда приходится слушать: лучше к мадьярам, чем с чехами! Это совершенно неверно, но понятно.

Прошу распоряжения прекратить несправедливости главнотрудового в г. Мукачево и оставить в покое протоиерея о. Криницкого.

Епископ Вениамин⁴⁹.

Приложение № 3.

В с. Кузьмино Бережской жупы (или Ужгородской? За Середним).

Православных большинство. В селе свободна церковь и фара; нет униатского священника. Вокруг еще 2 церкви, при одной из которых живет и фарар.

Следовательно, он один имеет 3 церкви, а православным не дают и 1 из трех! (*підкресл. єп. Веніаміном – Ю.Д.*).

При этом униатский священник говорит, что все равно правительство не даст никогда церкви; что «1 униат равняется 10 православным»; люди боятся жандармов, арестов.

Где справедливость? Дайте 1 церковь и фару в с. Кузьмино.

Епископ Вениамин⁵⁰.

Приложение № 4.

В с. Терешул Мараморошской жупы.

Православных огромное большинство. Церковь свободна. Приходит в нее служить униатский священник через 4 недели из села Дубового, где и живет. В с. Дубовом тоже не дают церкви православным. Значит, у униатов 2 церкви, а у православных опять ни одной. А дороги зимою страшно тяжкие, в горы, по грязи, по снегу.

Епископ Вениамин⁵¹.

ПРИМІТКИ

1. Преосвященный Досифей в Карпатской Руси // Русскій Православный вестникъ. 1921. 9 сентября. С. 3.

2. Кто нам помагае? // Наука. 1920. 19 септембра. С. 1.

3. Хомин П. Церковне питання на Підкарпатській Русі // Нива. Львів. 1922. січень. Ч. 2. С. 50.

4. Геровский А. Сербский епископ Досифей – карпаторусский мученик // URL: <http://www.edrus.org/content/view/218/68> (дата обращения 01.09.2011);

Преосвященный Досифей в Карпатской Руси // Русский Православный вестникъ. 1921. 9 сентября. С. 3; Сава, епископ Шумадијски. Српски јерарси. Белград, 1996. С. 175-176; Христу веран до смрти. Свештеноисповедник Доситеј загребачки и ваведенски / Уредник мр. Павле Кондрић. Белград-Цетинье, 2008. – 456 с.

5. Карпатская Русь // Православный Русский Календарь на 1926 г. Вышний Свидник, 1925. С. 18.

6. Позняк С. Особливості місіонерської діяльності Російської православної церкви в Галичині в роки Першої світової війни // Проблеми слов'язнознавства. 2003. Вип. 53. С. 68.

7. Геровский Г. Блаженнейший митрополит Антоний і Карпатська Русь в довоенное время // Православная Русь. 1935. 30 сентября. С. 9.

8. Православная церковь Чешских земель и Словакии // URL: <http://ric.orthost.ru/europe/sc/mp/6/>

9. Атанасій (Пекар), ЧСБВ. Нариси історії церкви Закарпаття. У 2 т. Рим-Львів: В-во отців Василіян «Місіонер», 1997. Т. 1. Ієрархічне оформлення. С. 115.

10. Кирилл (Поспешил), иеромонах. Труды епископа Горазда (Павлика) по возрождению и укреплению Православия в Чехословакии. Загорск: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1959. (машинопись). С. 81.

11. Православный Русский Календарь на 1926 г. Вышний Свидник, 1925. С. 85.

12. Скурат К. История Православных Поместных Церквей: учебное пособие. В 2 т. М.: Русские огни, 1994. Т. 2. С. 228.

13. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. 2. Оп. 2. Спр. 262. Арк. 12.

14. Грамота о хиротонии и каноническом установлении первого православного архиепископа Пражского и всея Чехословакии высокопреосвященного Кир Савватия // Православный Русский Календарь на 1926 г. Вышний Свидник, 1925. С. 85.

15. Савватиевский раскол // Русская Земля. 1923. 6 сентября. С. 3.

16. Палінчак М. Державно-церковні відносини на Закарпатті та в Східній Словаччині в 20-середині 30-х років ХХ століття. Ужгород, 1996. С. 43; Гавриш (Кризина), игумен. Православная церковь на Закарпатье (век XX). К., 1999. С. 59.

17. Кирилл (Поспешил), иеромонах. Указ. соч. С. 101.

18. Дет. див. MAREK, Pavel – BUREHA, Volodymyr – DANILEC, Jurij: Arcibiskup Sawatij (1880–1959). Nástin života a díla zakladatelské postavy pravoslavné církve v Československé republice. K 50. výročí úmrtí (1959–2009). Olomouc, Univerzita Palackého 2009. - 250 s.

19. Незгоди в православній церкві // Руська нива. 1922. 23 березня. С. 2.

20. ДАЗО. Ф. 255. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 1-2.

21. ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1525. Арк. 1.

22. ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1041. Арк. 3.

23. Там само.

24. *Вениамин (Федченков), митр.* О вере, неверии и сомнении / Вступ. ст., примеч., подготовка текста А.К. Светозарского. СПб.: Нева-Ладога-Онега, М.: Русло, 1992; Вениамин (Федченков), митр. // URL: <http://www.bogoslovy.ru/avt/fedchv.htm> (дата обращения: 1.09.2011); *Вениамин (Федченков), митр.* Россия между верой и безверием // URL: <http://www.pravbeseda.ru/library/index.php?page=book&id=700> (дата обращения: 1.09.2011). Псково-Печерский Патерик // URL: <http://www.pskovo-pechersky-monastery.ru/russian/paterik/veniamin/> (дата обращения: 1.09.2011).

25. ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1525. Арк. 3.

26. ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1525. Арк. 2-3 зв.

27. ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1041. Арк. 3.

28. Там само. Арк. 4.

29. Там само.

30. Дозвіл на відкриття пастирських курсів. Шкільний відділ в Ужгороді, 23.01. 1923 р. Арк. 1 // Поточний архів Мукачівсько-Ужгородської православної єпархії.

31. Необхідне пастирське училище. Відозва єпископа Веніаміна // Православний вісник. Прага. 1923. 24 грудня. С. 25.

32. ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1041. Арк. 6.

33. Православный епископ Веніамин на визиті у пресвященного Антонія Мукачевского // Русин. 1923. 19 листопада. С. 3.

34. ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1528. Арк. 14 зв.

35. Там само. Арк. 14.

36. ДАЗО. Ф. 255. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 3.

37. ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1528. Арк. 23.

38. Там само.

39. ДАЗО. Ф. 63. Оп. 2. Спр. 398. Арк. 20-21 зв.

40. Там само. Арк. 22-22 зв.

41. Там само. Арк. 23.

42. Там само. Арк. 24.

43. Там само. Арк. 25.

44. Там само. Арк. 26.

45. Там само. Арк. 27.

46. Там само. Арк. 28.

47. Там само. Арк. 24-14 зв.

48. Там само. Арк. 16-16 зв.

49. Там само. Арк. 17.

50. Там само. Арк. 18.

51. Там само. Арк. 18.